

CONVERSA

Fra Marc VallèsFILL DE FIGUERES,
FA MÉS DE 50 ANYS QUE
ÉS MONJO DE POBLET

RETRAT DE FAMÍLIA

**Els Llanet
de Cabanes**QUATRE GENERACIONS
DE PALETES

PERFILS

Teresa CufíFORMATGERA I
BOLETAIRE D'ALBANYÀ,
CONEIX EL TERME AMB
ELS ULLS TANCATS**Àurea García**LLICENCIADA EN BELLES
ARTS, LA SEVA PASSIÓ
HA ESTAT SEMPRE
ENSENYAR**Joan Pere Le Bihan**FILÒLEG, ACTIVISTA
POLÍTIC, MÚSIC I ÀNIMA
DE LA BRESSOLA**Jaume Geli**GUARDA DEL PARATGE
NATURAL DE L'ALBERA
QUE DE JOVE HAVIA FET
DE PASTOR DE VAQUES,
CABRES I OVELLES

INDRET

**Santa Llogaia
d'Àiguema**UNA MIRADA EN
EL PAISATGE**El Cortijo de Roses**

A PEU

**La Lurdes
d'Empordà**Pels entorns
de l'Escala

alberes

www.alberes.catDOSSIER
**PRESERVAR
L'EMPORDÀ**47 pàgines que retraten l'esforç que es va dur a terme
per conservar, valorar i divulgar els elements naturals
i patrimonials de l'Alt Empordà,
una lluita que encara continua

DIRECTOR >

David Pujol i Fabrelles
david@alberes.cat

SUBDIRECTORA >

Roser Bech Padrosa
roser@alberes.cat

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@alberes.cat

COL·LABORADORS D'AQUEST NÚMERO >

Fernando Aisa
Anna Albó
Marta Baig
Marta Ball-Iloera
Josep M. Barris
José Luis Bartolomé
Pitu Basart
Albert Batlle
Montserrat Batllósera
Lurdes Boix
Quim Bou
Albert Burgas
Albert Campsolinas
Jordi Canet
Jaume Canyet
Francesc Caralt
Josep Clara
Ernest Costa i Savoia
Jordi Cruells
Josep M. Dacosta
Xavier Febrés
Ramon Folch
Pere Gifre
Joan Juanola
Josefa Juanola
Josep Marmi
Cristina Masanés
Sònia Masmartí
Francesc Montero
Rosa M. Moret
Sílvia Musquera
Anna M. Oliva
Marta Palomeras
Josep Playà Maset
Jordi Puig
Santi Puig
Dúnia Riera
Marisa Roig
Jaume Santaló
Ester Seguí
Montserrat Segura
Erika Serna
Lluís Serrano
Joaquim Tremoleda
Núria Trobajo
Enric Tubert
Xavier Turrà
Josep Vallès
Nil Ventós Corominas
Rosana Vidal
Cristina Vilà

EDICIÓ DE TEXTOS >

Roser Bech Padrosa

IMPRESSIÓ > Agpograf

DISTRIBUCIÓ > GLV

DIPÒSIT LEGAL > GI-460-2009

ISSN > 2013-5270

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@editorialgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART >

Jon Giere
disseny@editorialgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Jaume Carbó
jaume@editorialgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

Montse Casas
subscripcions@editorialgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

www.cadipedaforca.cat
www.garrotxes.cat
www.gavarres.com

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

FOTO DE PORTADA:
RECREACIÓ IDEADA AMB
L'AJUDA DE L'ARTISTA IGNASI
ESTEVE, EN EL SEU TALLER
DE CAN GUSTÀ DE BÀSCARA.
AUTOR: JOAN JUANOLA.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS L'ALBERA, IL·LUSIÓ I TEMENÇA

ERNEST COSTA I SAVOIA (TEXT) // QUIM BOU (IL·LUSTRACIÓ)

7-13

ACTUALITAT

14-19

CONVERSA FRA MARC VALLÈS

DAVID PUJOL (TEXT) // JOAN JUANOLA (FOTOGRAFIA)

20-24

RETRAT DE FAMÍLIA ELS LLANET DE CABANES

CRISTINA VILÀ (TEXT) // ROSANA VIDAL (FOTOGRAFIA)

26-33

PERFELS

TERESA CUFÍ / ÀUREA GARCÍA / JOAN PERE LE BIHAN / JAUME GELI

ROSER BECH, MONTSERRAT BATLLOSERÀ, MONTSERRAT SEGURA I PITU BASART (TEXT)
ROSANA VIDAL, DAVID PUJOL I ALBERT BATLLE (FOTOGRAFIA)

35-81

DOSSIER

PRESERVAR L'EMPORDÀ

DAVID PUJOL I ROSER BECH (COORDINACIÓ)

83-99

PATRIMONI

INFRAESTRUCTURES // ARQUITECTURA // HISTÒRIA // GASTRONOMIA // LITERATURA // FAUNA // FLORA

100-103

INDRET SANTA LLOGAIA D'ÀLGUEMA

JOSEP M. DACOSTA (TEXT I FOTOGRAFIA)

104-107

UNA MIRADA EN EL PAISATGE EL CORTIJO DE ROSES

CRISTINA MASANÉS (TEXT) // JORDI PUIG (FOTOGRAFIA)

108-111

A PEU

DESCOBRIM LA LURDES D'EMPORDÀ

JORDI CRUELLES (TEXT I FOTOGRAFIA)

PELS ENTORNS DE L'ESCALA

NÚRIA TROBAJO (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA LA VINYA I EL VI

JOSEFA JUANOLA (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb el monjo de Poblet Fra Marc Vallès i Rovira. VA NÉIXER A FIGUERES EN PLENA GUERRA CIVIL, ARA FA 81 ANYS. EL SEU PARE, QUE ERA NOTARI, ES VA QUEDAR A LA CASA FAMILIAR, PERÒ LA MARE I ELS GERMANS ES VAN TRASLLADAR AL MAS RISSEC D'AVINYONET DE PUIGVENTÓS FINS PASSADA LA CONTESA. DE PETIT VA ANAR A L'ESCOLA SANT VICENÇ DE PAÛL I, DE MÉS GRAN, A LA SALLE I A L'INSTITUT. HAVIA JUGAT A FUTBOL AMB EL FIGUERES, PERÒ ES VA SENTIR CRIDAT A SEGUIR LA VIDA RELIGIOSA I ES VA FER MONJO DE POBLET. ALLÀ L'HE ANAT A TROBAR PER CONVERSAR TRANQUIL·LAMENT I, DURANT UNA BONA ESTONA, HEM TRENCAT EL SILENCI QUE TANT LI AGRADA.

DAVID PUJOL TEXT

JOAN JUANOLA FOTOGRAFIA

Fra Marc Vallès

Conec Fra Marc Vallès d'algunes estades que he fet al monestir de Poblet, convivint amb els monjos a l'hostatgeria interior. En alguna ocasió, en les xerrades informals que hi mantenien, li havia parlat de la possibilitat de tenir, un dia, una conversa més llarga i estructurada, per ser publicada a la nostra revista. I aquest dia ja ha arribat. Comencem el diàleg una estona després de dinar i el deixem córrer abans de 'vespres' –la pregària de dos quarts de set–, en el locutori que hi ha al costat de la recepció, la sala que en diuen del Forn Nou perquè antigament havia estat el forn de pa. Encara se'n conserven algunes restes. Fra Marc hi és sovint, a la porteria, qui sap si recordant l'etapa de jugador de futbol a Figueres. No, rectifico de seguida: fra Marc no és pas dels que miren enrere, ni dels que valoren la memòria, sinó que viu intensament el present. Peus a terra –«ets d'allà on tens els peus», li agrada repetir–,

respira i... gràcies! Després de sopar –a dos quarts de vuit ja sortim del refector–, en una de les cel·les del monestir, austera i tranquil·lament instal·lat, teclejo la conversa.

–«Vaig néixer a Figueres el 13 de gener de 1937, en plena Guerra Civil, però no vaig viure els bombardejos ni la retirada perquè amb la mare i els germans ens vam traslladar al mas Rissec d'Avinyonet de Puigventós, a casa d'un conegut del pare. Em faràs algunes preguntes que potser no et podré contestar, perquè tinc mala memòria. Una metgessa ja m'ho va dir, quan estudiava, que potser de petit m'havia faltat la *calc*.»

–Voleu dir que vàreu ser un mal estudiant?

–«Mal estudiant, no. Sabia copiar molt bé! [riu, com farà sovint durant l'entrevista] Les persones, a causa dels gens del

DAVID PUJOL. La Bisbal d'Empordà, 1965. Mestre i pedagog
JOAN JUANOLA. Olot, 1962. Fotògraf

retrat de família Els Llanet de Cabanes. EL PRIMER LLANET VINCULAT A LA CONSTRUCCIÓ FOU JOAN LLANET IGLESIAS (1909-1951). ALS CATORZE ANYS ES VA FER PALETA. LES RAONS ES DESCONEIXEN. EL SEU FILL VICENÇ LLANET TEIXIDOR (1932) SAP, PERÒ, QUE EL SEU PARE ES FORMÀ EN AQUELLA FIGUERES MÍTICA DELS ANYS VINT. LA GUERRA, UN CARÀCTER INTROVERTIT I UNA MORT PREMATURA TRENCAREN EL DIÀLEG ENTRE AMB DUES GENERACIONS. JOAN LLANET VA TENIR TEMPS, PERÒ, DE PLANTAR LA LLAVOR D'UN OFICI QUE VISQUÉ, AL SEGLE XX, LA GRAN EVOLUCIÓ.

CRISTINA VILÀ TEXT

ROSANA VIDAL FOTOGRAFIA

Paletes amb seny i compromesos

En una conversa mantinguda a Cabanes, a la casa familiar, i acompanyat de dos dels seus fills, la seva dona i un dels seus nets, Vicenç Llanet rememora retalls de vida del seu pare, Joan Llanet. Com a molts empordanesos, la Guerra Civil va deixar-li petjada. Durant el conflicte bèl·lic es van viure moments tensos a Cabanes i ell, a causa de la seva feina, va haver de participar-hi. Finalment, però, va ser fet presoner. Durant aquell temps privat de llibertat, el van enviar a Belchite (Saragossa) juntament amb un veí i amic de Figueres, Pere Corretger, també paleta com ell. Belchite fou l'escenari d'una de les batalles més cruels de

la guerra que va comportar la destrucció total del poble. Durant la postguerra, Franco va decidir aixecar un poble nou al costat, preservant les ruïnes del vell com a símbol dels excessos del bàndol vençut. Joan Llanet i el seu company van treballar-hi com a caps d'obres i supervisant les feines.

Abans que el conflicte esclatés, però, en Joan ja havia conegut la que seria la seva dona, la Coloma Teixidor Soler (1908-1979). Casualment, les dues famílies eren veïnes del carrer Sanitat, a Cabanes. A banda d'en Vicenç, la parella va tenir una filla, la Catalina (1933). Als catorze anys, en Vicenç va deixar l'es-

cola per anar a fer de paleta amb el seu pare. D'aquell procés de formació, recorda bé el senyor Ibero, «un bon mestre que va ser-hi molts anys». Anar a fer de paleta no va ser una cosa que calgués pensar gaire. «Aleshores no hi havia res més, això o anar al camp», comenta en Vicenç, que no amaga que la feina sempre li havia agradat.

Un amor d'infantesa. Mentre era un infant, en Vicenç va conèixer la Conxita Payró Carreras (1933), amb qui acabaria casant-se. La Conxita va arribar al poble als set anys. Nascuda a Figueres, amb pocs dies va anar a viure a les Es-

CRISTINA VILÀ. Figueres, 1972. Periodista

ROSANA VIDAL. Cabezuela del Valle (Càceres), 1983. Fotoperiodista

caules on els seus pares –Eduard Payró Vidal (1893-1977) i Maria Carreras Dalmau (1896-1963)– portaven una botiga-carnisseria a la plaça del poble i posteriorment també tingueren carnisseria a Cabanes fins a la mort de la seva mare. La Conxita va tenir quatre germans: Maria Payró Gratacós (1915-2010) i Josep Payró Gratacós (1920-2003), ambdós fills d'un primer matrimoni del seu pare; Anita Payró Carreras (1926-2014) i Pepa Carreras Dalmau (1917-2011), aquesta darrera una filla que va tenir la seva mare anys abans de casar-se amb l'Eduard i que, el 1939, va emigrar a l'Argentina, després de sortir del camp

de refugiats d'Argelers, amb un vaixell noliejat pel govern de Perón. En aquesta trista travessa l'acompanyà el seu marit Joan Cerdaña (1915-1999). La Conxita no tornaria a veure la seva germana fins al 1971. Temps més tard, també coneixeria la filla de la Pepa i va iniciar-hi una relació més estreta amb diferents viatges a l'Argentina.

La Conxita i en Vicenç rememoren aquells anys: «Abans ens coneixíem tots al poble, no com ara que ha vingut molta gent de fora», apunta ella. Compartien jocs al carrer, però no escola ja que, aleshores, a Cabanes els nens i les nenes anaven a estudi separats. Fins i tot

a l'hora del pati no podien jugar junts. «Ens separava una tela metàl·lica», recorda en Vicenç, qui, com molts altres nens, a voltes la saltava i es guanyava un càstig. La relació entre els dos, d'entrada, no va ser gaire ben vista per la família de la Conxita. «No volien que anés amb ell, però jo els vaig dir que o era amb en Llanet o em feia monja», somriu ella. Aquella determinació decantà la balança. «Ell m'agradava, era molt bon home i ja fa seixanta anys que estem junts», assegura emocionada. La cerimònia va tenir lloc un 21 de setembre del 1957. La Conxita tenia 24 anys i en Vicenç 25. De viatge de noces van anar, primer, a

En Joan Llanet, els seus pares Vicenç i Conxita, el seu germà Carles, el seu fill gran Gerard i el fill gran d'aquest, en Guiu.

M3

Retrat col·lectiu de veremadors de Llers, tant homes com dones de totes les edats, al Rosselló.

ANY: PRIMERES DÈCADES DEL SEGLE XX

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FONS DE LA DIPUTACIÓ DE GIRONA. INSPAI, CENTRE DE LA IMATGE. DIPUTACIÓ DE GIRONA.

M4

Veremadors a Pesillà de la Ribera, al Rosselló.

ANY: 1942-1945 APROXIMADAMENT

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: COL·LECCIÓ D'IMATGES DE L'ACAE

DOSSIER

PRESERVAR L'EMPORDÀ

DAVID PUJOL I ROSER BECH > COORDINACIÓ

Paisatge endreçat	36	DAVID PUJOL [La Bisbal d'Empordà, 1965. Mestre i pedagog]
Territori i agents socials	38	RAMON FOLCH [Barcelona, 1946. Doctor en biologia i socioecòleg]
La Toscana o Benidorm?	40	CRISTINA MASANÉS [Manresa, 1965. Escriptora]
La gran transformació de la comarca	43	PERE GIFRE [Creixell, 1962. Historiador]
Els Aiguamolls de l'Empordà	44	ROSER BECH [Cabanès, 1988. Filòloga]
Fluvià Marina de Sant Pere Pescador	46	MARISA ROIG [Sant Pere Pescador, 1963. Historiadora i arxivera]
Salvar la serra de Roda i Cap Ras	48	NIL VENTÓS [El Port de la Selva, 1989. Periodista]
L'energia eòlica a l'Empordà	50	LLUÍS SERRANO [Figueres, 1975. Historiador]
La plataforma No a la MAT	53	ESTER SEGUÍ [Roses, 1986. Llicenciada en Dret]
Les Muralles, de ruïna a patrimoni	54	JOSEP M. BARRIS [Salt, 1966. Historiador i arxivier]
Carreteres d'interès paisatgístic	56	ANNA ALBÓ [Figueres, 1967. Arquitecta especialitzada en patrimoni]
L'abocador comarcal	58	JAUME CANYET [Figueres, 1961. Filòleg]
L'Albera Viva	59	ERIKA SERNA [Wasserlos, 1963. Historiadora i arxivera]
Els tres parcs naturals	60	FERNANDO AÍSA [Barcelona, 1961. Historiador]
La Fira del Paisatge	61	JOSÉ LUIS BARTOLOMÉ [Areny de Noguera, 1954. Filòleg]
La lluita per salvar la Timba de Lladó	63	JOAQUIM TREMOLEDA [Lladó, 1962. Historiador]
Abans de la Costa Brava	64	JAUME SANTALÓ [Figueres, 1970. Historiador i gestor cultural]
Club Med, la invenció d'un paisatge	66	SÍLVIA MUSQUERA [Barcelona, 1973. Arquitecta]
PERFIL > Enric Viñas	67	MARISA ROIG
La defensa del patrimoni escalenc	68	LURDES BOIX [L'Escala, 1957. Historiadora i arxivera]
Els camps de golf a l'Empordà	70	MARTA BALL-LLOSERA [Girona, 1970. Llicenciada en Ciències Ambientals]
El (macro) càmping de Garriguella	72	JOSEP PLAYÀ MASET [Castellgalí, 1957. Periodista]
Un pla que fixa les regles del joc	74	ENRIC TUBERT [Aguilana, 1954. Llicenciat en Història de l'Art]
La mirada dels alcaldes	76	ROSA M. MORET [Rabós d'Empordà, 1970. Mestra i pedagoga]
La recuperació de la fauna	78	MARTA PALOMERAS [Vilafant, 1989. Mestra i filòloga]
Educació ambiental i turisme responsable	79	FRANCESC MONTERO [Figueres, 1981. Filòleg]
PERFIL > Jaume Llorens	80	DÚNIA RIERA [Viladamat, 1985. Periodista]
PERFIL > Joan Dalmau	81	JORDI CANET [Castelló d'Empúries, 1976. Filòleg]

Paisatge endreçat

David Pujol > TEXT

Alberes és una revista ecologista, ja que va néixer sobretot per intentar salvar de l'oblit les paraules que encara fan servir els pagesos, els pastors, les remeieres, els pescadors, la gent de bosc... «Ah, si vostès, els escriptors de soca, volguessin pelegrinar una mica per la terra aspra, què no en traurien de tresors de tota mena d'aqueixa mina inesgotable dita poble!», exclama Caterina Albert en una carta enviada a Narcís Oller fa més de cent anys. I a *Alberes* ens dediquem a fer això: a anar pels pobles, parlar amb la bona gent que anem trobant i recollir les seves vivències, els seus records i el seu saber fer. Som, doncs, ecologistes dels mots, en expressió feliç de Miquel Martín en una de les seves 'proses reposades'.

Els quaranta anys de la campanya de salvaguarda dels Aiguamolls i els quinze anys de la creació de l'entitat Salvem l'Empordà han estat un motiu immillorable per parlar d'uns altres ecologistes, cosins germans nostres: dels que han batallat i batallen per preservar el paisatge, dels que han lluitat i lluiten contra l'especulació urbanística, dels que han treballat i treballen per salvar la fauna i la flora en perill d'extinció... Per això hem decidit, amb molt de gust, dedicar-los aquest dossier.

L'obrim amb un article del socioecòleg Ramon Folch, que ens explica –trencant tòpics– que la

creació del parc dels Aiguamolls va ser el resultat de la interacció de molts agents socials, amb llums i ombres a totes bandes. L'en segueix un altre de la Cristina Masanés –que, juntament amb en Jordi Puig i en Miquel Sánchez, ens ha ajudat a dissenyar el dossier– en el qual s'explica com, en paral·lel a l'explotació turística dels darrers cinquanta anys, l'Empordà va generar un dels moviments de defensa de la terra que ha estat pioner a Catalunya. Pere Gifre resumeix la transformació que en poc temps ha patit la comarca, amb la davallada de pagesos, l'acceleració del negoci de la construcció i la banalització del paisatge. En Jaume Santaló ha redactat un text sobre un tema del qual ell mateix havia coordinat una exposició i el catàleg corresponent, deu anys enrere: «La Costa Brava abans de la Costa Brava». Santaló ens fa veure que ja abans de la Guerra Civil el fenomen turístic va començar a plantejar problemes sobre el territori.

Hi ha un bloc d'articles amb exemples de diverses lluites ecologistes. La Roser Bech, a partir del testimoni d'en Jordi Sargatal, ens parla de la campanya que va permetre salvar els aiguamolls. La Marisa Roig fa memòria de la fallida urbanització Fluvià Nàutic, que va acabar, el 2005, amb l'enderrocament de l'únic edifici que s'hi havia construït. En Nil Ventós ens parla del Grup

La litografia de Prim Fullà d'una barca trencada i una gavina morta va ser el símbol de la campanya de defensa dels aiguamolls empordanesos.
PROCEDÈNCIA: Arxiu Miquel Sánchez.

de Defensa de la Serra de Roda i del grup Salvem Cap Ras, a partir del testimoni de la Carme Bosch i d'en Joan Cusí, respectivament. En Lluís Serrano ha fet una síntesi de la història dels projectes èdics que hi ha hagut a l'Empordà des del 1984 fins a avui. L'Ester Seguí ha anat a veure en Tavi Llorente i ens explica, a través del seu testimoni, les ventures i desventures de la plataforma No a la MAT. Josep M. Barris fa un repàs als diversos projectes que pretenien urbanitzar la Ciutadella de Roses –popularment anomenada ‘les Muralles’– i que, per sort de tots, no van prosperar. En Quim Tremoleda ens explica la lluita per salvar la Timba de Lladó, una gorga del Manol. La Sílvia Musquera ha redactat una peça recordant la urbanització del Club Med de Cadaqués, al pla de Tudela, avui completament enderrocada. La Lurdes Boix recorda la lluita de diversos col·lectius escalencs que va permetre salvar Empúries, el Cementiri Mariner, l'Alfolí de la Sal, Cinclaus, l'estany de Poma, les Planasses i Vilanera. De Vilanera, li vam dir que no en parlés gaire perquè ja ho faria la Marta Ball-llosera en el seu article sobre els camps de golf. L'Anna Albó fa èmfasi en l'inventari de carreteres locals d'interès paisatgístic, elaborat per la IAEDEN-Salvem l'Empordà en col·laboració amb la Fundació Albert Tomàs. Tanca aquest bloc un article d'en Josep Playà sobre el càmping que es vol construir a Garriguella, un macroprojecte que ha tornat a posar sobre la taula el tipus de creixement que volem, en un moment en què sembla que sortim de la crisi.

Com a complement del dossier hem programat un conjunt d'articles que tracten temes ambientals que no podem oblidar. En Jaume Canyet parla del tractament que es fa dels residus, tant a través de l'abocador comarcal com a partir del compostatge casolà. L'Erika Serna recorda l'associació transfronterera Albera Viva, actualment desapareguda. Fernando Aísa fa un repàs a la feina que fan els tres parcs naturals protegits de l'Alt Empordà i als reptes que tenen plantejats. L'Enric Tübert ha anat a parlar amb l'exconseller Joaquim Nadal, per tenir la

visió proteccionista des de la banda de l'administració, qui li ha explicat la filosofia dels plans directors territorials i urbanístics i, més concretament, del Pla Territorial de l'Empordà, que ell va impulsar. També, gràcies a la Rosa M. Moret, tenim la mirada d'alguns alcaldes sobre el difícil equilibri entre el manteniment necessari de l'entorn i els projectes de tota mena que sovint tenen sobre la taula. La Marta Palomeras ens transporta fins al Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera i al Centre de Fauna dels Aiguamolls, i en Francesc Montero, per acabar, ens explica les empreses dedicades a l'acompanyament i l'aprofundiment en la descoberta del territori, a l'educació ambiental i al turisme responsable.

Finalment, hem donat la veu a l'espollenc Enric Viñas, l'arquitecte de Port Llevant; a en Jaume Llorens, pagès de Vilanera, i a en Joan Dalmau, pagès de Castelló d'Empúries. Els han entrevistat la Marisa Roig, la Dúnia Riera i en Jordi Canet, respectivament.

Fa una dotzena d'anys l'escriptor Sebastià Roig va fer una presentació d'una publicació a la Fundació Pla i va recordar aquestes paraules del catedràtic Joan Nogué: «El paisatge és un excel·lent indicador per valorar el nivell de cultura, de civilitat i d'urbanitat d'un territori, a qualsevol escala. Els països cultes, civilitzats i educats solen gaudir d'uns paisatges, ja siguin rurals o urbans, harmònics i ordenats. I això és així perquè en aquests països s'ha entès de fa temps –i s'ha actuat en conseqüència– que el paisatge és la projecció cultural d'una societat en un espai determinat». Ho hem entès, nosaltres? Estaríem satisfets si el dossier ens ajudés a reflexionar-hi. 🌿

Manifestació a Figueras en defensa dels Aiguamolls.
Maig de l'any 1977 // FOTO: Carles Teixidor.

Els Aiguamolls de l'Empordà

LA HISTÒRIA D'UNA LLUITA PEL TERRITORI GRÀCIES AL CONVENCIMENT, L'ACTIVISME I LA TENACITAT DE JOVES QUE CREIEN QUE EL PROGRÉS ERA POSSIBLE D'UNA ALTRA MANERA

Roser Bech > TEXT

«Envaireu aquest recer vivent / que ja de lluny enyoren tantes ales?», va escriure M. Àngels Anglada el 1976 a l'inici de la creació del Grup de Defensa dels Aiguamolls Empordanesos (GDAE). Qui envaïa els marges, les *sulsures*, els estanys i les llaunes, les closes, les maresmes o els aiguamolls—encara no s'havia divulgat el terme aiguamolls—de la badia de Roses?

Els anys seixanta aquest paratge d'alt valor natural va arribar al seu moment més crític. Diversos agents feien perillar la supervivència d'aquest ecosistema, amb una flora i una fauna de gran riquesa. D'una banda, la dessecació de les zones humides on es cultivava l'arròs des de feia segles—sobretot a partir del XVIII—per, en primer lloc, eliminar el paludisme i, en segon lloc, ampliar les terres de pastura. L'anomenada Llei Cambó de 1918 promocionava la dessecació de zones humides arreu del país. De l'altra, un nou agent amenaçava el territori: l'especulació urbanística desenfrenada. Havia començat amb la urbanització de Santa Margarida a Roses a inici dels seixanta, l'havia seguida la d'Empuriabrava a Castelló d'Empú-

ries el 1965, i el 1974 era sobre la taula el projecte polèmic de Port Llevant, un complex turístic que preveia la cabuda de 60.000 persones. Davant d'aquesta situació crítica, i malgrat ser en una època de poca consciència ambiental, el 1976 un grup de persones, encapçalades pel jove apassionat dels ocells Jordi Sargatal, va començar una lluita per la defensa del que anomenarien els aiguamolls de l'Empordà.

«Encara ara penso quina força teníem nosaltres l'any 1976. No sé pas d'on sortia. Teníem també el convenciment de parar les màquines. Jo tenia només divuit anys; si em devien veure un nen... Més enllà de l'enamorament dels ocells, estava convençut i determinat que havia de funcionar», assegura en Jordi Sargatal amb un entusiasme encomanadís. Encara ara s'emociona parlant dels aiguamolls i explica que els va 'descobrir' quan tenia catorze anys, de la mateixa manera que l'admiració pels ocells. El binomi era servit: «Em vaig enamorar dels aiguamolls mirant ocells. M'hi passava hores i consultava *La guía de campo de las aves*

de España y demás países de Europa de la biblioteca». Cita de memòria un text de Goethe que li encanta i el defineix molt bé: «*Hi ha una veritat elemental que concierneix a tots els projectes d'iniciativa i la ignorància de la qual fa fracassar infinitat d'idees i plans esplèndids: en el moment en què un es compromet definitivament, entra la providència. Qualsevol cosa que vulguis o somiïs que pots fer, comença-la. La determinació té geni, poder i màgia. Comença ara.*»

La màgia del convenciment. D'aquesta determinació va sortir-ne l'energia necessària perquè, el setembre de 1976, en Martí Boada, l'Enric Foixench, en Francesc Giró i ell mateix es dirigissin a Liège (Bèlgica) en un col·loqui sobre les zones humides a buscar suport internacional. D'allà van tornar amb un document signat pels 400 assistents i enviat al govern espanyol on es demanava la protecció dels aiguamolls.

En Jordi afirma que el 1976, 1977 i 1978 «vivíem un moment d'efervescència i ho vam aprofitar. No hi havia consciència ambiental, però com que no hi havia eleccions, la gent tenia ganes de sortir al carrer a manifestar-se». A finals de 1976 el GDAE va preparar una exposició sobre els aiguamolls que va passar per Roses, Sant Pere Pescador, Castelló d'Empúries, Figueres, Girona... I a l'estiu de l'any següent, i després de manifestacions, conferències i la recollida d'unes 10.000

Manifestació a favor de la conservació dels Aiguamolls de l'Empordà. Campament de protesta a l'interior del Parc. Any 1977.

PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Narcís Sans Prats).

signatures, van ocupar durant un mes la zona on les màquines del projecte de Port Llevant volien començar els treballs, tot i que de seguida les obres van quedar aturades. Legalment apel·laven un decret del 1972 del Ministerio de Educación y Ciencia, el qual declarava els estanys de Castelló i la platja de Can Comes «*Paraje pintoresco*». En Jordi recorda que «aquella primera ocupació va ser molt caòtica. Hi

havia un *Cristo!* Anarquistes, comunistes, naturistes i naturalistes [em remarca la diferència]... uns volíem la protecció de l'espai, però hi havia un grup nombrós que el que pretenia era lluitar contra el sistema.»

L'estiu de 1978 l'empresa Port Llevant va reprendre les obres. Així va ser com va tenir lloc una segona ocupació, aquest cop «atorze naturalistes vam atu-

rar els vuit camions i l'excavadora que hi treballaven». Els volien fer fora, van cridar la Guàrdia Civil, però en Jordi els va ensenyar un telegrama que havia enviat al president de l'època a Madrid i els va dir: «Fins que no tinguem resposta de l'Adolfo Suárez, no marxarem d'aquí». Així doncs, els membres de la Guàrdia Civil els protegrien de possibles atropellaments de l'empresa constructora fins

A dalt, una sortida als Aiguamolls de l'Empordà, principi dels anys vuitanta.

PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Fons El Punt-autor desconegut). **A baix, manifestació de l'any 1977.** PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Narcís Sans Prats).

Salvar la serra de Roda i cap Ras

EL GRUP DE DEFENSA DE LA SERRA DE RODA I SALVEM CAP RAS VAN NÉIXER PER DEFENSAR I PRESERVAR UNS PAISATGES AMENAÇATS PER PROJECTES DE GRAN ENVERGADURA

Nil Ventós Corominas > TEXT

Els anys noranta van ser temps de creixement econòmic, esperança en el futur i poques preocupacions a llarg termini. A la vegada, a la comarca van sorgir un gran nombre de projectes urbanístics. Però mentre aquests projectes es multiplicaven als pobles del voltant de la serra de Roda, amb la connivència dels ajuntaments, alguns veïns es van unir per rebutjar un paisatge amb més ciment i un desenvolupament basat, en la majoria de les ocasions, en un benefici a curt termini. És el cas dels moviments populars que van aparèixer a Palau-saverdera i a Llançà.

Protegir els connectors ecològics. «El nostre grup va començar en un moment

en què hi va haver molts grans projectes a la zona de la serra de Roda», explica una de les organitzadores del moviment que es va conèixer com el Grup de Defensa de la Serra de Roda, Carme Bosch. «Érem gent de Vilajuïga, Palau-saverdera, Figueres i també algun estiu-uejant de Barcelona». Aquest col·lectiu va constituir la defensa contra el sorgiment d'una munió de projectes a gran escala en els pobles del vessant sud de la serra de Roda: Vilajuïga, Pau i Palau-saverdera, i també Garriguella.

Especialment dividit va ser el cas de Palau. Alguns dels plans que es volien tirar endavant eren un pitch-and-putt, una macrodiscoteca, un kàrting o una carretera que pugés fins a l'ermita

de Sant Onofre, a 400 metres d'altura. Un cop descartats, el tema que va causar major oposició va ser l'aprovació de la requalificació com a sòl urbanitzable dels entorns de les rieres del mas Oriol i del Salt de l'Aigua.

A això, s'hi sumava el fet que dins el poble «s'estava urbanitzant de tal manera que desapareixien tots els recs», apunta Bosch, «i vam fer una campanya perquè no es cobrissin els recs i es mantinguessin les zones verdes». Tots aquests plans, segons el moviment ecologista, el que feien era taponar els connectors naturals entre dos grans espais: el Cap de Creus i els Aiguamolls de l'Empordà.

Aquest va ser l'argument clau per defensar la preservació del territori i

Un grup de manifestants reivindicant la preservació de la zona de cap Ras, al terme de Llançà. Any 2002 // PROCEDÈNCIA: Joan Cusí.

lluïtar contra les aspiracions de l'alcalde del moment, Narcís Deusedas, part activa en l'intent d'expansió del poble. De fet, Deusedas va aconseguir que, quan es va delimitar el Parc Natural de Cap de Creus, a Palau-saverdera es pugés la cota on poder urbanitzar fins als 175 metres, mentre que a la resta dels pobles es troba als 125.

Segons Bosch, van mantenir un doble front de lluita. D'una banda, una part burocràtica; de l'altra, accions de caràcter més mediàtic. Pel que fa al tema administratiu, el Pla Especial d'Interès Natural del Cap de Creus contemplava l'establiment de connectors ecològics, el gran argument per parar l'expansió desbocada d'urbanitzacions a la serra de Roda. I per això van basar part de la lluita a presentar al·legacions, recursos contenciosos i recursos a la conselleria de Política Territorial i Obres Públiques.

Per donar a conèixer el problema als veïns, es van realitzar accions amb intenció de generar debat, sota l'empара, en general, de la naixent entitat Salvem l'Empordà i acompanyats de l'Associació de Veïns de Palau-saverdera. Una de les més importants va ser l'organització anual de la Fira del Paisatge. En aquells moments, servia per donar a conèixer, des d'un punt de vista científic i professional, el problema dels connectors ecològics i de les conseqüències que podria tenir suprimir-los.

Amb tot, l'acte més controvertit i difós es va produir quan el conseller de Política Territorial i Obres Públiques, Pere Macias, va visitar Palau-saverdera. Marta Ball-llosera, membre de la IA-EDEN-Salvem l'Empordà, i portaveu de l'associació en aquell moment, relata com l'equip d'acció directa del moviment ecologista va saber burlar la vigilància dels Mossos d'Esquadra: «Quan es va saber que havíem d'actuar-hi, va haver-hi moltíssima mobilització perquè

no es pogués fer. Consistia a anar amb uns cartrons molt grans que simulaven cases i barrar el pas del Conseller com a acte simbòlic del que representa una barrera urbanística. Ens vam amagar en un camió de porcs en el lloc on es feia i vam sortir just en el moment en què Macias arribava.»

La solució es va aconseguir amb l'aprovació del Pla Director Urbanístic de la Serra de Roda, l'any 2006, que va protegir els connectors, va eliminar projectes que no s'havien començat i va reduir la dimensió de les urbanitzacions. Aquesta era una de les sortides desitjades per Salvem l'Empordà que, com apunta Ball-llosera, defensa «les eines supramunicipals de planejament territorial per definir el model de comarca.»

L'última part verge del litoral Llançanenc. El projecte de cap Ras consistia en la construcció d'una urbanització de trenta-cinc habitatges i un hotel, promogut per la família Mateu, del Grup Peralada, «a l'únic tros que ens quedava verge a la franja litoral de Llançà», apunta Joan Cusí, impulsor del grup Salvem Cap Ras. «Ens vam unir quatre companys i amb l'ajuda de Salvem l'Empordà ho vam tirar endavant». Aquest petit cap es troba dividit entre els termes municipals de Llançà i Colera, però la part de Colera no estava afectada pel planejament urbanístic.

«La importància del moviment de cap Ras era que es feia per protegir una

joia paisatgística de la comarca», indica Ball-llosera. Aquí es va tornar a seguir l'estratègia habitual de l'associació: una via jurídica i una altra, mediàtica. En aquest últim cas, l'acte més rellevant va ser una manifestació el 22 de setembre del 2002, «la primera i única manifestació que s'ha fet a Llançà. Érem unes 300 persones, vam tallar la carretera i vam anar fins a cap Ras. Hi havia gent de tota mena i de totes les edats», segons Cusí.

També es van fer altres accions de caràcter simbòlic, com quan un grup de Salvem l'Empordà es va vestir com uns promotors immobiliaris, amb camisa i corbata, van tancar les parcel·les afectades, van instal·lar plafons amb els plànols del projecte i van baixar a la platja a vendre aquests terrenys. La Marta Ball-llosera, de Salvem l'Empordà, explica que aquesta acció «era una manera de donar informació als que gaudien d'aquella platja per dir-los que en un futur allà hi aniria una urbanització i un hotel.»

D'altra banda, es van presentar al·legacions i queixes a l'ajuntament del municipi i es va arribar a demanar suport, fins i tot, a la Generalitat, que va culminar quan el president Pasqual Maragall va visitar la zona i va mostrar la seva voluntat de preservar cap Ras. Al final, va ser altre cop una ordenació supramunicipal la que va salvar aquest racó de l'Empordà. Les arrels les va posar el Pla Director Urbanístic del Sistema Costaner (PDUSC), aparegut el 2002, que bloquejava el sòl no urbanitzable del litoral català. Aquesta mesura no afectava el projecte, ja que es trobava en sòl urbanitzable. L'aparició, dos anys després del PDUSC-2, però, sí que va protegir aquesta zona. Amb tot, cap Ras es va salvar sobretot, recorda Ball-llosera, gràcies «a què hi havia una gran reivindicació social» 📢.

La Carme Bosch va ser membre del Grup de Defensa de la Serra de Roda.

PROCEDÈNCIA: Carme Bosch.

L'energia eòlica a l'Empordà

DESPRÉS D'UNA SÈRIE DE PROVES EXPERIMENTALS, LA COMARCA VA SER OBJECTE D'UNA ALLAU DE PROJECTES EÒLICS QUE VAN GENERAR UNA FERMA RESISTÈNCIA CONSERVACIONISTA

Lluís Serrano > TEXT

Deixant de banda l'existència de restes arqueològiques d'antics molins de vent per moldre farina, a la Jonquera o a Garriguella, la història contemporània dels intents per implantar l'energia eòlica a l'Empordà va començar el 1984. El 10 de març d'aquell any, la cooperativa Eco-tècnia instal·lava a Vilopriu –Baix Empordà– un prototip dissenyat i construït a Catalunya, un aerogenerador de tres pales amb dotze metres de diàmetre i una potència de 15 kW. Gairebé un mes després, el 9 d'abril i en el paratge de Malaveïna, a Garriguella, s'inaugurava el primer parc eòlic d'Espanya compost per cinc aerogeneradors instal·lats sobre unes torres metàl·liques i amb una potència total de 120 kW. Els molins, que

eren a 12 metres d'alçada i tenien tres pales de cinc metres de longitud, foren promoguts per ENHER, amb la participació de l'Escola Politècnica Superior de Girona.

Tot seguit, i amb els resultats de les proves descrites, van fer que el 1991 Endesa instal·lés un Parc Eòlic pilot a la muntanya del Pení, en el terme municipal de Roses. El juliol de 2007, la companyia elèctrica va desmantellar els sis molins perquè els aerogeneradors havien envellit –tenien una potència total de 660 kW–, la seva vida útil havia acabat, i perquè els terrenys es trobaven dins del Parc Natural de Cap de Creus. El director d'Endesa a Catalunya, Josep Maria Rovira, va assenyalar que el

desmantellament del parc demostrava la «responsabilitat social» de la companyia respecte de la «demanda social» que aquestes instal·lacions no se situessin en zones protegides, com estableix la normativa. També va incidir en el caràcter reversible dels parcs eòlics. Alhora Endesa, en funció d'un conveni signat, tenia previst cedir a l'Associació Eòlica de Catalunya (EolicCat) els sis molins del Parc Eòlic de Roses per a usos acadèmics i pedagògics. Magda Casamitjana, l'alcaldeessa de Roses d'aquell moment, va agrair a Endesa la rapidesa del desmantellament i va anunciar la col·locació d'una placa commemorativa en el lloc on varen ser erigits. Aquests molins de l'antic parc del Pení, finalment el 2010

A dalt a l'esquerra, el Parc Eòlic de Garriguella l'any 1985 // PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Fons Diari de Girona-Joan Segur. **A la dreta, el Parc Eòlic de Roses l'any 1990** // PROCEDÈNCIA: Ajuntament de Girona. CRDI (Fons Diari de Girona-Joan Castro.

i a iniciativa de la patronal EolicCat, van anar al Museu de la Ciència i la Tècnica de Barcelona i a l'IES Pere Martell de Tarragona.

Allau de projectes. Paral·lelament, entre 1997 i 2010 l'Empordà va ser objecte de diversos projectes eòlics, a les carenes, el peudemont i la plana. Un dels primers va ser el projecte de l'Auleda (la Jonquera-Cantallops), d'Iberdrola, SA, una empresa que va convidar les autoritats dels dos municipis a una visita als parcs eòlics de Navarra: al Perdón i Leitza. Aquest projecte comprenia la instal·lació dels molins a la carena de l'Albera, entre els 600 i els 750 metres d'alçada, en zona PEIN des de 1992. Entre els propietaris afectats es trobava una societat en la qual Rodrigo Rato tenia participació, uns terrenys comprats anys abans per crear, inicialment i suposadament, una gran àrea de caça entre els massissos de l'Albera i Salines-Bassegoda. Finalment, l'any 2004, el Departament de Medi Ambient va elaborar un informe de manca d'adequació per a la instal·lació d'aquest parc eòlic en espai protegit.

Després del Pla de Parcs Eòlics de Catalunya de 2002, esperonat pel govern de Jordi Pujol, van arribar molts més projectes, així com les polèmiques per les empreses que feien els estudis d'impacte ambiental. També es van iniciar tensions socials i polítiques dins les poblacions entre els adalils locals –normalment qui tenien finques afectades per molins– i els defensors del paisatge com a actiu ecològic, cultural, social i econòmic. Entre aquests nous projectes a les carenes muntanyoses de la comarca podem citar el de Tramuntana (Portbou), Molinars (Colera), serra Comunera (Capmany), Banys de la Mercè (Capmany), serra de l'Hosta (Capmany), Passamilàs (Biure), serra

de Tramonts (Boadella, Biure, Terrades i Darnius) i serra de Ventalló (Ventalló, Viladamat i Albons). També cal recordar el famós projecte de GAMESA que comprenia 32 municipis de la plana empordanesa. L'any 2006 va néixer la Plataforma Antimolins de Portbou i Colera. Aquesta associació va lluitar moltíssim per salvaguardar les carenes que comprenien els projectes eòlics que, inicialment, van ser promoguts per Electravent, SL.

Un altre dels projectes coneguts i famosos ha estat el de la muntanya de Sant Julià dels Torts, a la Jonquera. Després de deu anys de processos judicials, esperonats per la IAEDEN-Salvem l'Empordà, aquest any 2017 el Tribunal Suprem va resoldre favorablement l'apel·lació formulada per la conservació del medi i de la massa boscosa. Un altre projecte va reviscolar en la mateixa zona però per la banda francesa, l'estiu de 2016, en el municipi de Morellàs. Diversos veïns del mateix poble i altres nuclis del Vallespir hi van mostrar una forta oposició. Tots aquests projectes, com hem començat a veure, van causar inquietud a entitats locals i comarcals que van posar-se en alerta per no ser víctimes de l'especulació eòlica, esperonada per la política de primes del govern central.

Entre 2005 i 2006, els projectes d'EISSL, empresa llavors administrada per la família Soldevila (propietaris de l'hotel Majèstic de Barcelona), posaven l'objectiu a l'Albera. Arribaven projectes i instal·lacions il·legals d'antenes anemòmetre a Espolla i Cantallops, en ter-

renys relacionats amb els respectius exalcades. Aquestes iniciatives, i l'opacitat informativa dels governs locals, van fer que, el 2006, naixés a Espolla l'Associació Respectem l'Albera (ARA), entitat que es va estendre per Agullana, Cantallops, Capmany, Sant Climent i la Jonquera.

A inicis de 2010, el Consell Comarcal de l'Alt Empordà, el CILMA i l'Ajuntament de Figueres presentaven l'estudi de l'Institut Cerdà, que pretenia consensuar el corredor d'infraestructures com a àrea d'instal·lacions eòliques. Just abans que el consell d'alcaldes aprovés aquest estudi, el govern tripartit, el febrer de 2010, anunciava les Zones de Desenvolupament Prioritari (ZDP) del mapa eòlic. Això a banda de tots els projectes i tramitacions eòliques que estaven en marxa. El juny de 2010, el Govern modificava la proposta inicial i, per acord de govern, aprovava una àrea més petita, però coincident amb els anteriors projectes d'EISSL.

La ZDP-I Alt Empordà comprenia Agullana, Cantallops, Capmany, Sant Climent, la Jonquera, Espolla i Masarac. Durant aquests temps era habitual trobar calendaris d'EolicCat a diferents consistoris. Aquesta associació aplegava 50 empreses del sector eòlic català: fabricants d'aerogeneradors, entitats financeres i altres petites i mitjanes empreses. EolicCat volia fer realitat la planificació eòlica formulada al Pla de l'Energia de Catalunya 2006–2015, aprovat pel Govern de la Generalitat de Catalunya l'octubre de 2005, un projecte que preveia la instal·lació de 3.500 MW de potència eòlica per l'any 2015.

Resistència social conservacionista. Però, a principi de juliol de 2010, IAEDEN-Salvem l'Empordà, l'ARA i regidors locals d'oposició interposaven recursos de reposició

Cartells d'avís municipals.
PROCEDÈNCIA: Miquel Sánchez
(Salvem l'Empordà).

L'abocador comarcal

EL CENTRE DE TRACTAMENT DE PEDRET I MARZÀ TÉ EL REpte DE REBAIXAR LA GENERACIÓ DELS RESIDUS I FER-NE UNA GESTIÓ MÉS SOSTENIBLE I EFICIENT

Jaume Canyet > TEXT I FOTOGRAFIA

S'entén per gestió de residus el conjunt de processos que tenen l'objectiu de prevenir, valoritzar i tractar les deixalles per tal que la major part es puguin utilitzar com a recurs material o energètic i evitar, alhora, les emissions a l'atmosfera derivades de dipositar materials biodegradables a l'abocador.

El Centre de Tractament de Residus (CTR) de l'Alt Empordà és la instal·lació de referència a la comarca. Inicialment havia estat l'abocador de Castelló d'Empúries i progressivament s'hi van anar afegint altres municipis. Des de l'any 2000, el Consell Comarcal és qui en té les competències. Aquesta instal·lació s'ha anat modernitzant per tal d'adequar-se als canvis socials i econòmics que han

afectat la comarca en les darreres dècades i que han comportat un augment continuat dels residus: impermeabilització i drenatge del vas de l'abocador, premsatge de deixalles, depuració dels suc dels residus orgànics, planta de tractament de biogàs, entre altres.

El mes de juliol del 2017 es van inaugurar les dues primeres instal·lacions del nou CTR: la planta de tractament de la fracció resta –la brossa que es llença als contenidors grisos– i la de tractament de la matèria orgànica. Altres actuacions previstes per als propers dos anys són: l'ampliació de l'abocador, la instal·lació d'una nova deixalleria que funcionarà com a centre de coordinació i gestió de les altres deixalleries de la comarca, una planta de desballestament de residus voluminosos i la construcció del nou centre administratiu i d'educació ambiental.

Les plantes de tractament de fracció resta i d'orgànica que es troben en fase de proves seran un pas important per evitar que els residus orgànics arribin al vas de l'abocador i per frenar les emissions de gasos d'efecte hivernacle. Tanmateix, caldrà esperar que properament aquest tipus de recollida s'hagi implementat a tota la comarca per tal que aquestes instal·lacions puguin donar els resultats que se n'espera. Val a dir que la comarca es troba entre les darreres de Catalunya pel

que fa a la gestió de la recollida selectiva de la fracció orgànica.

A l'Alt Empordà, com a la majoria de les comarques, s'ha optat pel model més centralitzat d'una planta gran que rep bona part dels residus orgànics de la zona. Tot i així, l'Helena Valent –cap de l'àrea de Medi del Consell Comarcal– comenta que aquest és un tema complex ja que té 68 municipis i 200 nuclis habitats, alguns d'ells amb diferències de població importants segons l'època de l'any. Cal estudiar les necessitats de cadascun, veure models exitosos i fer-los arribar a poblacions amb característiques similars. En aquest sentit, la Marta Ball-llosera –de la Cooperativa Terregada– creu que un sistema més descentralitzat amb plantes petites o compostadors comunitaris repartits per àrees territorials pròximes seria més sostenible.

Totes dues tècniques opinen que un aspecte clau és el de les campanyes informatives. Cal portar a terme una bona sensibilització de la població i donar un missatge clar i transversal per tal que la resposta social a la recollida selectiva de l'orgànica que hauria d'arribar als pobles tingui resultats satisfactoris. Si la gent no fa seu aquest missatge, de poc serveix posar en funcionament modernes infraestructures. Creuen que serà inevitable que cada cop s'hagi de pagar més per gestionar els residus. Aquests deixaran de ser anònims i qui menys en generi i més recicli menys pagarà.

Cinta transportadora de la matèria orgànica de la fracció resta.

Però el tractament dels residus orgànics no comença de zero. En els darrers anys, tant el Consell Comarcal com els ajuntaments han anat buscant solucions a la gestió de les deixalles orgàniques. S'han anat instal·lant sistemes de tractament com ara els compostadors casolans, sobretot en poblacions petites o mitjanes que tenen habitatges amb hort o jardí. El Consell Comarcal fa el seguiment d'uns mil compostadors. En algunes poblacions, el seguiment el porten empreses o cooperatives contractades pels ajuntaments. Un altre sistema és el de Boadella i les Escalles on es va construir una planta de compostatge per al municipi. En els darrers anys, altres pobles –Biure, Darnius, Maçanet i Terrades– s'han incorporat també al projecte. Actualment es passen a recollir a domicili les deixalles orgàniques i el rebuig uns determinats dies de la setmana i es transporten fins a la planta de Boadella d'on surt un compost que podrà ser utilitzat pels veïns d'aquests pobles. A partir del 2018 està previst que el Consell Comarcal es faci càrrec de la gestió d'aquest servei. Una darrera experiència interessant és la de Viladamat, on s'està fent una prova pilot per estudiar la viabilitat de l'autogestió dels residus orgànics mitjançant el compostatge casolà. Per a les llars que no tenen possibilitat de realitzar el compostatge a casa seva, es fa el porta a porta de la fracció orgànica per part de personal de l'ajuntament que la transporta a un compostador comunitari mecanitzat. Si aquest model funciona, comenta l'Helena, es podrà traspasar a altres pobles.

Finalment, per una bona gestió de residus, a més de la inversió econòmica en recursos i organització i de la sensibilització de la població, és clau el canvi de paradigma en el model econòmic. La nostra societat genera massa residus i un exemple clar seria la inutilitat d'una safata de *porrexpan* i l'embolcall de plàstic per vendre quatre pomes. En la cadena de la gestió de residus primer cal la prevenció abans de generar-los, després la reutilització dels que es puguin i, finalment, la gestió correcta dels altres ♻️

En Sebastià Delclòs va ser l'ànima de l'Albera Viva // FOTO: David Pujol.

L'Albera Viva

Erika Serna > TEXT

Amb motiu de la desaparició de les nostres fronteres l'1 de gener de 1992, per tal de col·laborar a l'esborrament de les cicatrius que representen, es va impulsar des de Brusel·les la creació d'entitats transfrontereres entre estats veïns. És d'aquesta manera com apareix l'Albera Viva. L'ànima d'aquest consorci d'ajuntaments i entitats del nord de la comarca i la Catalunya del Nord va ser en Sebastià Delclòs, en Pitruc. L'associació estava formada pels ajuntaments empordanesos d'Albanyà, Maçanet de Cabrenys, la Vajol, Darnius, Agullana, la Jonquera, Cantallops, Capmany, Sant Climent Sescebes, Espolla, Rabós, Vilamaniscle, Garriguella, Llançà, Colera i Portbou. De l'altra banda hi havia Argelers, Banyuls, Cervera, Cotlliure, el Voló, la Roca de l'Albera, Montequiu, Morellàs, Sant Andreu de Sureda, Sant Genís de Fontanes, Sant Joan de l'Albera i Vilallonga del Monts. Constituïda el 20 de març de l'any 1993, els seus objectius han estat vetllar, a una banda i a altra de la frontera, per a la salvaguarda i la protecció del massís de l'Albera, i mobilitzar i federar el conjunt dels integrants d'aquest territori des de l'òptica global d'aquesta regió.

La carena del massís de l'Albera és la frontera creada pel Tractat dels Pirineus el 1659, però malgrat aquesta línia de divisió i la lògica situació econòmica diferent durant anys, els canvis de l'ús i ocupació han provocat un quasi abandonament de l'espai. Però, com que l'oferta turística ha de ser el nou motor econòmic de desenvolupament de la zona, en Pitruc ens explica com l'Albera Viva va intentar potenciar amb projectes comuns els dos costats de la frontera, amb la promoció de productes autòctons, la recuperació i la difusió d'elements arquitectònics i naturals, l'elaboració d'itineraris amb més de dos-cents quilòmetres, la senyalització d'espais, la confecció de material de difusió –llibres, tríptics, pòsters...–, la recuperació i el manteniment de camins històrics que enllacen ambdós vessants pels diferents colls de la serralada i la promoció d'intercanvis transfronterers a tots nivells, així com nombroses fires i festes a ambdós costats.

A la banda sud, l'Albera Viva va deixar d'organitzar activitats l'any 2000, tot i que amb data d'avui no està dissolta, i el president n'és l'Alfons Vila, exalcalde de Vilamaniscle. Al costat nord, en canvi, va estar plenament activa fins al 2015, en què van plegar els impulsors: en Jean-Pierre Lacombe, la Martine Camiade i la Mauricette Vilaseque. A l'actualitat, però, encara fan algunes excursions organitzades per Laroque Rando i els Amics de l'Albera ♻️

La recuperació de la fauna

EL CENTRE DE REPRODUCCIÓ DE TORTUGUES DE L'ALBERA I EL CENTRE DE FAUNA DELS AIGUAMOLLS SÓN DOS PROJECTES DE COMPROMÍS ECOLOGISTA AMB MÉS DE 30 ANYS D'HISTÒRIA

Marta Palomeras > TEXT I FOTOGRAFIA

Visitem dos centres de l'Alt Empordà amb un alt compromís ecologista i amb més de trenta anys d'història. Són el Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera i el Centre de Fauna dels Aiguamolls de l'Empordà. Van aparèixer units a la IAEDEN, el 1984, en un moment en què a la comarca hi havia un fort moviment naturalista. «Érem gent jove amb ganes de moure'ns», comenta en Joan Budó, el director del CRT de l'Albera. Segurament, gràcies a l'entusiasme i la perseverança d'aquells joves, avui podem visitar aquests dos centres. Amb en Joan Budó hi converso un matí del mes d'agost. «La primera història amb les tortugues va començar l'any 1984. Vam crear el Grup d'Estudi i Protecció de les Tortugues i el Centre de Reproducció de Tortugues de l'Albera, pioner a Europa».

En Joan té un parlar apassionat, transmet ganes i il·lusió. «Deu anys després, el 1994, vam crear l'Associació Amics de la Tortuga de l'Albera i ens vam traslladar aquí, al santuari de la Mare de Déu del Camp, cedit pel Bisbat de Girona.»

En Joan i l'Andreu Cufí són els dos treballadors del CRT. L'objectiu del centre és la cria en captivitat de la tortuga mediterrània per reforçar les poblacions naturals a l'Albera. «És una població feble en perill d'extinció. Es tracta de reforçar i alliberar». Una part de les tortugues nascudes al centre les alliberen als parcs naturals del Montsant i del Garraf on, a més, hi porten les tortugues que els arriben, perdudes, confiscades o de cases particulars. En Joan comenta que, tot i el gran nombre de tortugues alliberades, els incendis i la degradació fan que moltes no sobrevisquin. El CRT treballa, per altra banda, en la recuperació de la tortuga d'estany al riu Ter dins el programa LIFE Potama Fauna. De sobte, en Joan aixeca el cap. Arriben els primers visitants. Els va a rebre mentre jo aprofito per sortir a fora a veure les tortugues, on em trobo amb en Joel, un estudiant en pràctiques.

El centre de fauna. Un matí d'octubre, passejo pels Aiguamolls al costat d'en Berto Minobis, el responsable del Centre de Fauna, l'objectiu del qual és donar cobertura veterinària a la fauna salvatge. Els

altres treballadors del centre són la Maria Pifarré, veterinària, i en Jorge García, rehabilitador. En Berto m'ensenyà les instal·lacions i m'explica els canvis que hi ha hagut darrerament. Primer visitem la part nova, que funciona des del mes de maig: la sala de visites, la zona de cries –pensada per ser el quiròfan–, la UVI i una zona prevista per fer-hi raigs X. En Berto em diu que sort que hi he anat en aquesta època. «Arribes a venir a l'estiu i com a molt t'hauria pogut dedicar un quart d'hora! Amb les cries anem desbordats». A la UVI hi ha dues tortugues que s'estan recuperant de traumatismes. «No sabem què les va mossegar...». Veiem un aligot i en Berto treu la seva fitxa: «És l'ingrés 1.285». Finalment, m'ensenyà un xot, «el rapinyaire nocturn més petit d'Europa, que travessa l'Atlas. Aquesta setmana l'alliberarem.»

En Berto transmet vitalitat, es nota que li agrada el que fa. Em convida a anar a visitar la part antiga del centre. Actualment s'hi troben els animals que s'han d'alliberar i els que són irrecuperables, que s'envien a un altre centre de fauna o se sacrifiquen. M'ensenyà les dues voladores, i les cinc gàbies muda, totes plenes. «Les gàbies muda fan uns 9 m² i són un pas entremig abans d'anar a la voladora i comprovar si realment poden volar». Abans de marxar, veiem unes tortugues i parlem d'en Joan Budó. «Amb en Joan mantenim contacte per feina i compartim una gran amistat» 🐢.

En Berto Minobis, responsable del Centre de Fauna dels Aiguamolls de l'Empordà.

Educació ambiental i turisme responsable

Francesc Montero > TEXT

Tothom pot descobrir pel seu compte l'extraordinària riquesa i varietat paisatgística del nostre entorn, especialment concentrada en els parcs naturals dels Aiguamolls i del Cap de Creus i en el Paratge Natural de l'Albera. Des dels seus inicis aquests espais han ofert serveis de guiatge, però mai assumits amb recursos propis de manera estable. Per aquest motiu, existeixen diverses empreses dedicades a l'acompanyament i aprofundiment en la descoberta del territori, a l'educació ambiental i el turisme responsable. Ens hem fixat en tres empreses que desenvolupen part de la seva activitat a la zona.

Especialitzada en serveis d'educació ambiental i guiatge de natura, l'empresa Sorbus va néixer el 1990 de la mà de Cesc Compte i Lluís Motjé, companys a l'Associació Naturalista de Girona. Van començar oferint diversos serveis de guiatge i van ser contractats temporalment pel Parc dels Aiguamolls, però van acabar emprenent el seu camí ja fa més d'un quart de segle. Vist amb perspectiva, Compte s'alegra que el contracte al Parc no prosperés: «Soc un ocell de bosc i m'agrada la llibertat. Així hem pogut tirar endavant amb en Lluís un projecte propi». Malgrat tot, reconeix que, amb la crisi, van proliferar guies sense experiència i poc professionals. Per això considera que, per poder exercir de guies als parcs, l'Administració hauria d'exigir un mínim de garanties de servei, afavorint així la millora i l'estabilitat del sector. Tanmateix, reconeix la manca de consolidació com a gremi: «L'ofici d'educador ambiental no existia quan vam començar». Actualment, Sorbus orienta la seva activitat a la formació de grups escolars i dona importància al vessant pedagògic del contacte amb la natura. Compte considera que cal donar-la a conèixer de manera amable, i educar des del punt de vista sensible, científic i responsable: «Hem de conscienciar, implicant en la conservació a partir de l'estima. No volem arribar al cervell, sinó al cor. És més difícil, però més efectiu». Per aconseguir-ho, aposten, com diuen ells, per la 'sorbustenibilitat'.

Dedicat especialment al guiatge de natura i a la descoberta del territori de l'Albera, les Salines i el cap de Creus –amb menys incidència als Aiguamolls–, Marcel Gutinell es defineix com un «naturalista amb vocació d'explicar el que sé i el que sento». Va fundar Gregal el 2010, després de detectar una mancança en l'oferta de serveis de turisme cultural i de natura. Compromesa amb el desenvolupament sostenible i socialment responsable del territori, Gregal s'orienta a grups escolars, població local, turistes... i busca un equilibri entre clients del sector públic i privat. Actualment, Gutinell es troba immers en un projecte més ambiciós: la creació de la cooperativa geoambiental Gisfera, a banda de participar en iniciatives de treball col·laboratiu amb petits cellers artesans i ecològics, com La Gutina de Vilartolí.

En Marcel Gutinell en una sortida guiada // PROCEDÈNCIA: Marcel Gutinell.

D'aquesta manera creu que es poden abordar projectes amb objectius estratègics.

A banda de l'educació ambiental, Gutinell també posa l'accent en el turisme responsable, i aposta per la col·laboració amb la població local i el compromís social: consum de proximitat, producció artesanal i ecològica, descoberta conscient de l'entorn... Considera que s'ha sobreexplotat la fórmula de 'sol i platja', desatenent un turisme interessat per conèixer el lloc. Segons ell, les dues ofertes són complementàries, i defensa una racionalització, que revertiria en millors condicions per a la població local i una menor incidència en el patrimoni natural: «Tenir turistes tot l'any no comporta tants problemes ni requereix tants recursos». Igual com Cesc Compte, Gutinell considera que els parcs naturals són un instrument d'atracció de visitants, però que haurien de donar garanties de la seva oferta de guiatges. Si s'establís una regulació, els parcs en serien els primers beneficiaris. Per intentar fer sentir aquesta veu, participa a Bòreas, l'associació de turisme responsable a l'Alt Empordà.

Finalment, una altra empresa de renom és Terramar, Natura i Cultura, un projecte empresarial dirigit per Xavier Camps dedicat a la divulgació, dinamització i gestió del patrimoni natural, cultural i social. Amb una activitat més diversificada i de major amplitud geogràfica, Terramar es dedica especialment al guiatge per a grups escolars i particulars. Alhora, també gestiona i dinamitza alguns espais patrimonials i turístics. En definitiva, aquestes empreses palesen que l'educació ambiental feliçment s'ha convertit en un sector que ha deixat de ser l'afecció lúdica de naturalistes apassionats, per convertir-se en una activitat econòmica amb recorregut i amb unes possibilitats de diversificació encara avui poc explorades. Si continua amb bones perspectives i segueix creixent, tothom –guies, usuaris i entorn– hi sortirà guanyant.

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > LA VINYA I EL VI

M5

Un carro aparcant davant d'una barraca de vinya a Sant Climent Sescebes.

ANY: ENTRE 1920 I 1925

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FONS EMILI MASSANAS I BURCET. INSPAI, CENTRE DE LA IMATGE. DIPUTACIÓ DE GIRONA.

M6

**Retrat d'estudi de
la família de Narcís
Oliveras Tutau,
vinyaters benestants
de Capmany**

ANY: AL VOLTANT DE 1900

AUTOR: JOAN CORNEY

PROCEDÈNCIA:

COL·LECCIÓ D'IMATGES
DE L'ACAE

PATRIMONI

INFRAESTRUCTURES

Carreteres que creuen la ratlla 84 **XAVIER FEBRÉS** [Barcelona, 1949. Periodista i escriptor]

ARQUITECTURA

El castell de Verdera 86 **SÒNIA MASMARTÍ** [Figueres, 1971. Historiadora]

HISTÒRIA

El viaducte de Colera 88 **JOSEP CLARA** [Girona, 1949. Historiador]

HISTÒRIA

La foneria de Sant Llorenç de la Muga 90 **MARIÀ BAIG** [Figueres, 1955. Físic]

Amanida de faves a la menta,
creació del cuiner Josep
Mercader // FOTO: David Pujol.

GASTRONOMIA

Una amanida mítica 92 **JOSEP VALLS** [Sant Feliu de Pallerols, 1944. Escriptor]

LITERATURA

Prudenci Bertrana i l'Empordà 94 **SANTI PUIG** [Tordera, 1962. Filòleg]

FAUNA

El gat salvatge 96 **ALBERT CAMPSOLINAS** [Cantallops, 1973. Tècnic administratiu]

FLORA

La sempreviva 98 **ANNA M. OLIVA** [Torroella de Montgrí, 1966. Biòloga]

La foneria de Sant Llorenç

Edificada a mitjan segle XVIII, la Real Fundición de Hierro Colado de San Sebastián de la Muga fou el primer alt forn que produïa ferro de fosa a Catalunya

L'alta vall de la Muga és un territori aspre i feréstec, a cavall entre la Garrotxa i l'Empordà, amb un gran valor natural i amb una complexa geologia. Al llarg dels segles, s'hi han explotat diversos jaciments minerals, com les mines de plom de Bassegoda, o les mines de la muntanya de Montdevà, molt rica en ferro, coure i plom. Fou, precisament, al peu d'aquesta muntanya on es desenvolupà al llarg de la segona meitat del segle XVIII una aventura industrial única a tot Catalunya, la creació i l'explotació de l'anomenada Real Fundición de Hierro Colado de San Sebastián de la Muga, tot prenent el nom de l'ermita de Sant Sebastià, terme de Sant Llorenç de la Muga.

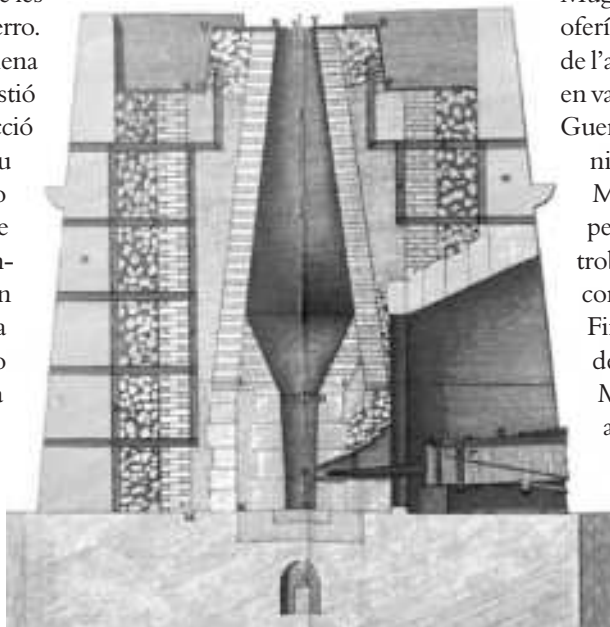
Fargues i alts forns. La reial foneria de Sant Sebastià de la Muga no fou una farga catalana, a l'estil de les que ja hi havia al Pirineu, sinó un veritable alt forn. Tant en una farga com en un alt forn l'objectiu final és produir ferro a partir del mineral que s'extreu de les mines, normalment un òxid de ferro. En els dos casos es disposa la mena en un forn i la calor de la combustió del carbó vegetal genera una reacció química de reducció que extreu l'oxigen de l'òxid i deixa el ferro en estat pur. La diferència entre els dos mètodes es troba en la temperatura del forn –alt o baix– on es produeix la reducció. En una farga catalana la temperatura no és prou alta com per produir la fosa del mineral, el qual es pu-

rifica, tot mantenint-se en estat pastós, mitjançant un martinet hidràulic que n'extreu les impureses. Per contra, en un alt forn s'arriba a temperatures més altes i el ferro s'obté en forma líquida, en un procés continu que es pot mantenir durant mesos. Aquesta diferència de procediment és molt important de cara al resultat final. Així, el ferro de farga –que conté un baix contingut en carboni– pot ser forjat immediatament i presenta una gran resistència mecànica. La seva producció, però, és lenta i discontinua. Per contra, el ferro colat –molt més ric en carboni– és un material fràgil, que no es pot forjar, però que es pot disposar molt fàcilment en motlles –com les bales de canó– o ser posteriorment afinat –descarbonitzat– per convertir-lo en ferro dolç, apte per a la forja.

Pere Grau Balló. Nascut a la Jonquera l'any 1721, Pere Grau Balló fou un veritable 'emprenedor' i a la seva iniciativa privada es deu la creació de la reial

foneria de Sant Sebastià de la Muga. Descendent d'una branca de la família Balló de Canadal, el seu nom era realment Pere Balló i París, però, com ja feu el seu pare, afegí el nom Grau (Gerard) al cognom Balló tot perpetuant el nom de pila del seu avi, Gerard Balló. Casat amb Isabel Terradas, de Vilabertran, tingué almenys dos fills, Jaume i Isabel Grau Balló i Terradas.

Ja l'any 1750 Pere Grau Balló havia demanat a la Intendència General de Catalunya un permís per emprar les aigües del Llobregat per moure un o dos molins que pretenia construir en unes terres seves de la Jonquera. Uns anys després, el 1766, signà un conveni amb el comte de Peralada per construir tres martinets per treballar el ferro, aprofitant la fusta dels boscos de la muntanya de Requesens. El mateix any, però, aconseguí una cèdula reial que li atorgà la facultat de beneficiar mines de ferro i descobrir-ne de noves per tota la zona que va des de Sant Llorenç de la Muga a Cantallops. Grau Balló llavors oferí al monarca produir ferro per a l'ús de l'artilleria, cosa que acceptà, tot i que en va prendre el control la Secretaria de Guerra. Es nomenà una comissió tècnica, dirigida per l'enginyer suís Jean Maritz –que treballava aquells anys per a la corona espanyola–, per tal de trobar els terrenys més adequats per construir una foneria de ferro colat. Finalment es decidiren pels voltants de l'ermita de Sant Sebastià de la Muga, aprofitant la seva proximitat a les mines de Montdevà, als bos-

Secció de l'alt forn de la reial foneria de Sant Sebastià de la Muga, publicada en el 'Tratado de Artillería' de Tomás de Morla (1784).

cos i a la possibilitat d'un fàcil aprofitament de la força hidràulica de la Muga.

La reial foneria de Sant Sebastià de la Muga es construí entre els anys 1768 i 1771, a partir d'un disseny de Jean Maritz i sota la direcció del tinent d'artilleria Francisco Juan del Rey. Es dissenyà una veritable colònia industrial, que tenia al centre l'edifici de l'alt forn, amb dues grans manxes hidràuliques que en facilitaven la combustió, envoltat de magatzems, tallers, cases per als oficials i els obrers, estables per als animals de bast necessaris per al transport del carbó i el mineral, una resclosa amb el seu canal d'aigua, forns de calcinació... a més de l'ermita de Sant Sebastià, convertida en capella per al servei de la comunitat. La hisenda reial comprà els terrenys i els anomenà Real Sitio de San Sebastián de la Muga. Després de diverses proves, a partir de l'any 1773 es començà a produir amb regularitat munició d'artilleria que era portada al port de Roses per abastir l'exèrcit. Entretant, Pere Grau Balló fou nomenat administrador i comptable de

la foneria, càrrec que a la seva mort l'any 1780 prengué el seu fill Jaume.

Mà d'obra del Perigord. La història de la foneria és apassionant i està plena d'anècdotes, dificultats i superacions de tot tipus, des d'accidents per la manca d'aigua en congelar-se la Muga a l'hivern, fins al greu problema de l'abastiment de carbó vegetal que comportà una veritable revolta de tota la comarca per les poc assenyades pretensions d'exclusivitat pels subministres de la foneria. D'altra banda, la necessitat de mà d'obra especialitzada en aquest tipus de foneria —la primera a Catalunya— comportà l'arribada d'immigrants francesos, especialment del Perigord, que s'establiren a la comarca on alguns arrelaren.

La fi de la foneria fou conseqüència directa de ser un objectiu militar de primer ordre durant les guerres amb la República Francesa durant la Convenció (Guerra Gran, 1793-1795). Ocupada intacta per les tropes del general francès Augerau

el 6 de maig de 1794, l'empraren per abastir el seu exèrcit fins que els intents —fallits— de recuperar-la per part de les tropes espanyoles, comandades pel comte de la Unión, motivaren que el Comitè de Salut Pública, des de París, n'ordenés la destrucció i l'abandonament, cosa que es produí el mes d'agost de 1794. Acabada la guerra ja no es reconstruí mai més i l'any 1835 els terrenys es vengueren en subhasta pública.

Malauradament, avui dia les restes de la foneria de Sant Sebastià de la Muga es troben sota les aigües del pantà de Darnius-Boadella i només són visibles en anys de forta sequera. Malgrat això, tot el seu entorn, inclosa la mateixa muntanya de Montdevà amb restes de les antigues instal·lacions mineres, i que fou l'escenari de les batalles de la Muga durant la Guerra Gran, mereix que se li dediqui tota l'atenció i la cura proposada pels Principis de Dublín sobre la conservació del patrimoni històric industrial .

A dalt, restes de l'edifici de la reial foneria de Sant Sebastià de la Muga fotografiades l'estiu de l'any 1998; habitualment són cobertes per les aigües del pantà de Darnius-Boadella // FOTO: Santi Puig. Al costat, una bola de canó massissa de ferro colat, del calibre de 6 lliures, procedent de la foneria // FOTO: Marià Baig.

El nostre futur passa
pel cultiu ecològic
perquè el vi es fa a la vinya.
Aquesta és la major saviesa
dels bons viticultors.

espelt

Viticultors de l'Empordà

www.espeltviticultors.com